

Robert Didden, Pieter Troost, Xavier Moonen en Wouter Groen (redactie)

Handboek psychiatrie en lichte verstandelijke beperking

De Tijdstroom, Utrecht

© De Tijdstroom uitgeverij, 2016.

De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede.

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 6 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 302 2

NUR 875

Inhoud

Voorwoord – 9
Theo Doreleijers

Deel I Algemene inleiding – 11

Hoofdstuk 1 Inleiding – 13
Robert Didden, Pieter Troost, Xavier Moonen en Wouter Groen

Hoofdstuk 2 Transformatie van jeugdzorg naar jeugdhulp – 23
Dirk Verstegen

Hoofdstuk 3 Onderwijs – 35
Annie de Groot en Albert Ponsioen

Hoofdstuk 4 Jongvolwassenen – 47
Nico Overvest en Robert Didden

Hoofdstuk 5 Forensische zorg – 53
Hendrien Kaal en Jan Willem van den Berg

Deel II Psychische stoornissen – 65

Hoofdstuk 6 Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis (ADHD) – 67
Sammy Roording-Ragetlie, Jan Buitelaar en Dorine Slaats-Willemse

Hoofdstuk 7 Gedragsstoornissen en agressief gedrag – 81
Lidwien Kok, Anne van der Waa en Robert Didden

Hoofdstuk 8 Autismespectrumstoornis (ASS) – 99
Karlijn Vermeulen, Wouter Staal en Wouter Groen

Hoofdstuk 9 Angst- en stemmingsstoornissen – 109
Bas van Diggelen en Tom Scheers

Hoofdstuk 10 Gehechtheidsstoornissen – 127
Hans Giltaij, Paula Sterkenburg en Carlo Schuengel

Hoofdstuk 11 Psychotische stoornissen – 145
Claudia Vingerhoets, Maarten Bak en Therese van Amelsvoort

Hoofdstuk 12 Middelengebruik en verslaving – 157
Joanneke van der Nagel, Robert Didden, Neomi van Duijvenbode, Louise Kemna en Maria Trentelman

Hoofdstuk 13 Posttraumatische-stressstoornis (PTSS) – 171
Liesbeth Mevissen, Robert Didden en Ad de Jongh

Hoofdstuk 14 Seksueel delinquenten – 185
Jan Willem van den Berg, Betto Bolt, Marije Keulen-de Vos en Freek Möhlmann

Hoofdstuk 15 Persoonlijkheidsstoornissen – 199
Teunis van den Hazel en Robert Didden

Hoofdstuk 16 Slaap-waakstoornissen – 215
Robert Didden, Wiebe Braam, Thessa Hilgenkamp en Reino Stoffelsen

Deel III Diagnostiek – 227

Hoofdstuk 17 Classificatie – 229
Jan Plas

Hoofdstuk 18 Psychologische testdiagnostiek – 237
Jan Plas

Hoofdstuk 19 Andere kijk op psychologische diagnostiek – 257
Albert Ponsioen

Hoofdstuk 20 Diagnostiek van psychische stoornissen – 271
Pieter Troost en Wouter Groen

Hoofdstuk 21 Somatische diagnostiek – 287
Karla Magilsen en Channa de Winter

Hoofdstuk 22 Neurologische aspecten – 303
Jolanda Schieving

Hoofdstuk 23 Klinische genetica – 309
Karlijn Vermeulen en Marjolein Willemsen

Hoofdstuk 24 Client-centered klinisch-genetische diagnostiek – 331
Maarten Otter, Connie Stumpel en Therese van Amelsvoort

Hoofdstuk 25 Systeem- en netwerkanalyse – 343
Petri Embregts, Ida van Asselt-Goverts, Sanne Giesbers en Lex Hendriks

Hoofdstuk 26 Risicotaxatie en risicomangement – 351
Vivienne de Vogel en Teunis van den Hazel

Hoofdstuk 27 Consultatie – 365
Rens Evers en Arno Willems

Deel IV Behandeling – 379

Hoofdstuk 28 Cliëntgerichte behandelingen – 381

Hoofdstuk 28.1 Farmacotherapie – 383
Gerda de Kuijper

Hoofdstuk 28.2 Cognitieve gedragstherapie – 397
Anke Heinemann, Conny Neumann, Anne van der Waa en Lidwien Kok

Hoofdstuk 28.3 Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) – 409
Liesbeth Mevissen, Robert Didden en Ad de Jongh

Hoofdstuk 28.4 Vaktherapie – 425
Susan van Hooren, Martina de Witte, Robert Didden en Xavier Moonen

Hoofdstuk 29 Omgevingsgerichte behandelingen – 435

Hoofdstuk 29.1 Residentiële behandeling en leefklimaat – 437
Peer van der Helm en Katrien Raemdonck

Hoofdstuk 29.2 Gezinsbehandelingen – 449
Jac de Bruijn en Hilde Schuiringa

Hoofdstuk 29.3 (Flexible) assertive community treatment – 459
Laura Neijmeijer, Simone van de Lindt en Robert Didden

Hoofdstuk 29.4 Begeleiders trainen – 471
Petri Embregts, Arno Willems en Maartje Knotter

Hoofdstuk 30 Routine outcome monitoring (ROM) – 483
Bren Hesper, Monique Delforterie en Robert Didden

Deel V Maatschappelijke aspecten – 493

Hoofdstuk 31 Juridische aspecten van behandeling – 495

Alice Broersma, Xavier Moonen en Irma Hein

Hoofdstuk 32 Samenwerken met cliënten, een praktisch-ethische beschouwing – 505

Xavier Moonen

Hoofdstuk 33 De huisartsenpraktijk – 511

Henny van Schrojenstein Lantman-de Valk

Hoofdstuk 34 Culturele diversiteit – 521

Frank Kortmann

Hoofdstuk 35 Patiëntenparticipatie – 531

Xavier Moonen

Personalia – 541

Register – 545

Voorwoord

Voor u ligt de eerste druk van *Handboek psychiatrie en lichte verstandelijke beperking*. Toen Pieter Troost enkele jaren geleden met mij besprak een handboek te willen samenstellen over psychiatrie en verstandelijke beperking, heb ik dat onmiddellijk toegejuicht. Voor mij vormde de sterk versnipperde beschikbaarheid van kennis op dit vlak de belangrijkste legitimering voor deze enorme klus. Want breng maar eens alle kennis samen op een terrein dat tot voor kort gecategoriseerd werd door een onderwijskundig en residentieel voorzieningslandschap en door financieringsregelgeving: in plaats van door een probleem- en behoeftegerichte benadering die is onderbouwd door alle beschikbare psychologische, pedagogische, psychiatrische en maatschappelijke inzichten.

Dit handboek brengt voor het eerst in ons taalgebied alle huidige kennis bij elkaar en verschaft belangrijke aanwijzingen voor de dagelijkse praktijk van de professionals (en vrijwilligers!) die werken met problematische kinderen, jongeren en jongvolwassenen met een lichte verstandelijke beperking (LVB). En net zo goed levert dit boek veel interessante informatie over goed en normaal functionerende medemensen met een verstandelijke beperking: voor eenieder die met hen te maken heeft, zoals ouders, partners, siblings, 'kinderen van', leerkrachten en sportcoaches. Laten we die niet vergeten.

De reeks 'oerboeken' van Anton Došen, waarvan de eerste editie verscheen in 1983, hebben ons jarenlang voorzien van de kennis over de problemen en stoornissen in deze doelgroep. Er is in de afgelopen tien jaar enorm veel kennis toegevoegd aan wat beschikbaar was. Ik zou hier een opsomming kunnen geven die de rest van mijn voorwoord zou omvatten, maar ik beperk me tot sleutelbegrippen als genetica en epigenetica, cognitie- en neuropsychologie, systeembenaderingen bij gezins- en residentiële behandeling, farmacotherapie, en orthodidactiek. Het is dus niet verwonderlijk dat de initiatiefnemers tot dit boek hebben gekozen voor zeventig deskundige auteurs van zeer verschillende pluimage, zodat alle denkbare invalshoeken tot hun recht komen, ook die van ervaringsdeskundigen. Tegelijkertijd zijn talloze beschreven onderwerpen nog steeds – en gelukkig maar! – in ontwikkeling en sterker nog: over diverse onderwerpen bestaan controverses. Die worden niet geschuwd, ze worden benoemd en op die manier willen de auteurs ook een bijdrage leveren aan de wetenschappelijke discussie en aan de praktijkdiscussie over de benadering van mensen met een lichte verstandelijke beperking in onderwijs, behandeling, begeleiding, training en opvoeding.

Dit boek verschijnt in een periode waarin de zorg voor kwetsbare mensen een sterke omwenteling doormaakt, zowel inhoudelijk (transformatie) alsook formeel-organisatorisch (transitie). Dat maakt het boek zelf ook kwetsbaar. Er zullen zinnen, alinea's, passages of misschien wel hele paragrafen in blijken te staan die over enkele jaren alweer verouderd zijn. Eerlijk gezegd hoop ik dat ook, want dat zou kunnen betekenen dat we in de nabije toekomst veel stappen maken die de zorg voor de doelgroep, waar die nu zo te lijden heeft onder financiële onzekerheden en dus onzekerheden over kwaliteit, een nieuwe stabiliteit bezorgen. Iets dergelijks geldt voor de ethische aspecten in het werkveld die al een hele tijd volop in ontwikkeling zijn. Laat dit handboek niet alleen een leidraad zijn, maar ook een impuls vormen voor verder wetenschappelijk en praktijkgestuurd onderzoek en voor alle denkbare opleidingen die profes-

sionals afleveren die te maken hebben met kinderen, jongeren en (jong)volwassenen uit de doelgroep. De Academische Werkplaats Psychiatrie en LVB kan daarbij verder ontwikkeld worden tot een onontbeerlijk platform.

Theo Doreleijers, emeritus hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie vumc Amsterdam en directeur Academische Werkplaats Risicojeugd Rotterdam

Literatuur

- Došen, A. (1983). *Psychische stoornissen bij zwakzinnige kinderen*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Došen, A. (2014). *Psychische stoornissen, probleemgedrag en verstandelijke beperking*. Assen: Van Gorcum.